

Konštantinove listy

Constantine's letters

КОНСТАНТИНОВА ПИСМЕНА

СВѢТЛА ДА ВИЖЕ МЫ НА ЗЕМЛИ - И ВЪ СЕБѢ ТАКО
И ВЪ СЕБѢ АНКО ПЛАЧЪ ДУХА НЕ ЖИКОУНО - И ВЪ СЕ
САНИКАСЪ ША НА СОУШНОУ ДРЪША - И ПО ЧРЪБЕНСА
КЪ СЪ КОЗДАНИЕ, СЪ КЪ СЪ ШЕНА А ЦИ ВЪ СЕ ЗЕМЛА
СО ТАКА ДА ЖЕ ДО СКОРА - И ГЛА СЪ КЪ, И ПУТИ ЧЪ НЕ И
И ПО ЧРЪБЕНШЖ СЪ ЗЕМЛА - И СО СТАНО СЪ ДИЧЪ
И ВЪ СЪ ШНА ДЪ ВЪ СЪ ОУ ТЪ СЪ - И ВЪ СЪ КИ СЪ А ВОДА
И ОУ ЗЕМЛИ, ДИ ЧЪ РИ И ПО ДЪ ША СЪ ШОМ, И ВЪ СЪ Д
РА - И ВЪ СЪ КЪ ЧЪ - И ВЪ СЪ ПИ ЧЪ - И ВЪ СЪ А
А СЪ ВЪ - И ВЪ СЪ СЪ АНКА СЪ ША СЪ ШНА ДЪ ВЪ СЪ ОУ
ТЪ СЪ - И И ВЪ СЪ ДЪ СЪ ША ЗЕМЛА, И ПРЪ СЪ ТА СЪ
ДА - И ЗА ТВОРИШ СЪ А И СЪ ОУ ТИ ЧИ БЕ ЗЪ ДИЧЪ, И
СЪ И СЪ СЪ ША - И СЪ ША СЪ ДЪ ЖЪ СЪ СЪ СЪ СЪ, И ВЪ
ДА ШЕ СЪ А ВОДА, И ХО ДЪ ША СЪ ЗЕМЛА - И ОУ ДЪ ША
А ШЕ СЪ А ВОДА, И РИ ДИ ЧЪ - И РЪ ГЛА СЪ
И ВЪ СЪ И СЪ А И СЪ СЪ СЪ, И ПО КЪ СЪ ШЕ ЗЕМЛИ СЪ А ВЪ ТВО
И ПЪ ОУ КО РЪ СЪ СЪ СЪ СЪ СЪ - И ПРЪ ЧЕ НЪ ТЪ РЕНІЕ -
И ПРЪ СЪ ДЪ ДРЪ, ВЕ СЪ А И ТЪ СЪ ЦА - И И ЖЕ ПЕ ДЪ
И СЪ ШЕ ТА СЪ ША ТРИ - И НЕ ПО Я ЗОУ А ЧЪ СЪ СЪ ОУ ВІ ЦА
И СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ - ПРІ ДЪ ДЪ ЖЕ, И СЪ А ВЪ СЪ ТЪ СЪ СЪ
И РИ - И СЪ ША ДЪ ОУ ДЪ РИ ЧЪ ГЪ ДЪ ША ПРЪ А ВЪ ДИ
И СЪ ШЕ СЪ ШЕ, А ЛЪ ЖЕ СЪ ДЪ РЪ СЪ ШЕ - И РІ СЪ ШЕ СЪ А ВЪ СЪ
И СЪ ШЕ СЪ ШЕ, СЪ СЪ ОУ ГЛА СЪ ШЕ - И СЪ ША КЪ А ЗЪ ШЕ
И СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ - И СЪ ША ДРЪ СЪ ОУ ЖЕ, СЪ ОУ
И СЪ ШЕ СЪ ШЕ - И ВЪ СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ
И СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ - И СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ СЪ ШЕ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva
Konštantína a Metoda

Časopis / Review

Konštantínove listy / Constantine's letters

3 / 2010

Redakčná rada / Editorial Board

Mons. prof. ThDr. Viliam Judák, PhD. (Slovak Republic)
prof. RNDr. Jozef Michalov, DrSc. (Slovak Republic)
prof. PhDr. Alexander T. Ruttikay, DrSc. (Slovak Republic)
prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc. (Slovak Republic)
prof. Maja Jakimovska Tošič, PhD. (Republic of Macedonia)

Šéfredaktor / Editor in Chief

PhDr. Peter Ivanič, PhD.

E-mail: pivanic@ukf.sk

Redakčná úprava / Editorial correctors

PhDr. Martin Hetényi, PhD.

PhDr. Peter Ivanič, PhD.

PhDr. Zvonko Taneski, PhD.

PhDr. Ing. Miroslav Glejtek

Technický redaktor / Technical editor

PhDr. Peter Ivanič, PhD., PhDr. Ľuboslav Horvát,

Ing. Dušan Neubauer

Jazyková úprava / Language corrector

Mgr. Marian Macho, PhD.

Preklad do anglického jazyka (zhrnutie) / English translation (summaries)

Mgr. Martina Macúchová

Adresa redakcie / Address of Editorial Board

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Filozofická fakulta

Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva

Konštantína a Metoda

Štefánikova 67, 949 74 Nitra

tel.: +421 37 77 6408 367, fax.: +421 37 77 6408 387

e-mail: ukm@ukf.sk

Všetky štúdie sú recenzované.

Názov a sídlo tlačiarne / Printing House

ŠEVT, a. s. Bratislava

Náklad / Copies

200

Publikáciu podporili:

Mesto Nitra

Ministerstvo školstva SR

Nitriansky samosprávny kraj

Rímskokatolícky biskupský úrad v Nitre

ISSN 1337-8740

Na obálke sa nachádza obrázok

z *Macedónskeho triódu* zo 14. storočia

Na obálke je použitý staroslovienský font INICIAL,
ktorý vytvoril doc. dr. Ljupčo Mitrevski.

Obsah / Contents

Štúdie / Articles

Борис Стојковски: *Подаци из Црквене историје Саламинија Хермија Созомена као извор за рану хришћанску историју Сирмијума / The specifications of Church History of Sozomenos as a Source for the Early Christian History of Sirmium – 1*

Peter Baláz: *K lokalizácii „urbs antiqua Rastizi“ a jeho stotožneniu s „ineffabilis Rastizi munitio“ a s hlavným sídelným mestom Rastislava / To the location „urbs antiqua Rastizi“ and its identification with „ineffabilis Rastizi munitio“ and with the main residential town of Rastislav – 11*

Miroslav Vepřek: *Filologický pohled na problém kontinuity cyrilometodějské kulturní tradice v Čechách 10.-11. století / The Issue of Continuity of Cyrillo-Methodian Cultural Tradition in Bohemia of the 10th and 11th Centuries from the Philological Viewpoint – 39*

Zvonko Taneski: *Cyrilo-metodské dedičstvo – začiatok slovensko-macedónskych literárnych a kultúrnych vzťahov / Cyril's and Methodius's heritage – start of literary and cultural relations between Slovaks and Macedonians – 49*

Lubomíra Havlíková: *Cyrilometodějské a byzantské reminiscence na jednání Prvního přípravného Slovanského sjezdu / Cyrilo-Methodian and Byzantine Reminiscences on the proceedings of the First Preparatory Slav Congress – 55*

Miroslav Glejtek: *Niekoľko poznámok k ikonografii stredovekých cirkevných pečatí / Some Notes on Iconography of Medieval Religious Seals – 62*

Peter Zubko: *Ecclesia Ruthenorum – externý pohľad 18. a začiatku 19. storočia / Ecclesia Ruthenorum – External View of the 18th and the Beginning of the 19th Century – 88*

Marek Ďurčo: *Cirkevná správa farností v rámci dekanátov Veľké Topoľčany a Vestenice od roku 1763 do konca 18. storočia / The Church's administration of parishes in Veľké Topoľčany district and Vestenice district from 1763 until to the end of 18th century – 99*

Володимир Чорній: *Зародження, розвиток і сучасний стан слов'янознавства у Львові / Origins, Development and Current Situation of the Slavonian Studies in Lviv – 117*

Marija Paunova: *Declension of the Nouns in the Church Slavonic texts of Macedonian Recension – 130*

Татьяна Попова: *Следы глаголицы в древнейшей рукописи Лествицы Иоанна Синайского / Traces of glagolica in the most ancient slavonic manuscript of Lestvica of Johannes Klimakos – 139*

Recenzie / Book reviews – 147

Správy / Chronicle – 160

NIEKOĽKO POZNÁMOK K IKONOGRAFII STREDOVEKÝCH CIRKEVNÝCH PEČATÍ

Miroslav Glejtek

Pečať je „fenoménom“, ktorý sprevádza človeka od staroveku prakticky do súčasnosti. Veľmi zjednodušene môžeme povedať, že pečať v minulosti plnila tri základné funkcie. Mala úlohu identifikovať majiteľa (vydavateľa písomnosti). Okrem toho slúžila na uzatváranie listín, listov, resp. iných predmetov. Mala teda za úlohu zabezpečiť ochranu a nenarušiteľnosť správy alebo predmetu, na ktorom bola pripevnená. Treťou úlohou pečate bola poverovacia funkcia. Slúžila ako prostriedok vierohodnosti a dôkaz právnej sily písomnosti.¹ Pečať bola teda výlučným garantom pravosti a autenticity dokumentu.² V našom príspevku vynecháme detailný sfragistický rozbor pečate, tak ako ju analyzujú pomocné vedy historické. Pozornosť jej budeme venovať ako nositeľovi obrazovej informácie, a to v prepojení s jej identifikačnou funkciou. Tú vykonáva obrazová a textová zložka pečaťného poľa. Hoci nie je nevyhnutné, aby boli v pečaťnom poli obidve, zväčša sa dopĺňajú. Za dlhé stáročia vzniklo veľké množstvo schém pečaťných obrazov, v závislosti od toho, kto bol majiteľom pečate a akú úlohu pečať plnila. V predkladanom príspevku sa pokúsime predstaviť pečať ako závažný prameň pre poznávanie kresťanskej ikonografie. Počas dvoch tisícročí svojej existencie vytvorilo kresťanstvo okolo 5000 postáv spätých so svojím kultom. Sú medzi nimi biblické postavy, mučeníci, cirkevní učitelia, pustovníci, laici i klerici, ktorí sa významným spôsobom zaslúžili o rozvoj a upevnenie kresťanstva v Európe, ale i mimo nej.³ Okrem toho Biblia, spolu s mnohými ďalšími literárnymi dielami, poskytla nepreberné množstvo námetov a scén, ktoré boli v stredovekom výtvarnom umení hojne zobrazované a ktoré naplno vyjadrujú zmysel stredovekého človeka pre symboliku.

Aby sme mohli pokryť čo možno najväčšiu škálu námetov, bolo potrebné postupovať podľa dopredu stanovenej typológie pečaťného obrazu (schéma 1). Takmer všetky dôležitejšie sfragistické syntézy disponujú rozdelením pečatí na základe obsahu pečaťného poľa. Prvým spomedzi autorov, ktorí vytvorili takúto

¹ KREJČÍKOVÁ, J. – KREJČÍK, T.: *Úvod do české sfragistiky*. Ostrava 1989, s. 6.

² HEIM, B. B.: *Heraldry in the Catholic Church. Its Origin, Customs and Laws*. Buckinghamshire 1978, s. 32.

³ SKRUŽNÝ, L.: *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*. Čelákovice 1996, s. 8.

klasifikačnú schému, bol K. Hohenlohe. Hoci sa jeho systém dočkal značnej kritiky, jeho delenie na pečate portrétné, obrazové, nápisové a erbové prežilo prakticky dodnes.⁴ Vychádzajú z neho aj základné sfragistické syntézy E. Kittela⁵, J. Romana⁶ či M. Gumowského⁷. Hoci každý z autorov tento systém modifikoval, najmä v závislosti od konkrétneho materiálu, s ktorým pracoval, pôvodné základné delenie je väčšinou rešpektované. I v našom príspevku, vzhľadom na to, že sa venuje výlučne cirkevným pečatiam, je v niektorých prípadoch kladený dôraz na detailnejšie rozdelenie niektorých skupín. Variabilita stredovekých sfragistických materiálov však vo viacerých prípadoch neumožnila detailnú typológiu a nadnesene možno povedať, že každá pečať akoby predstavovala samostatný podtyp.⁸ Takéto delenie by bolo neprehľadné a kontraproduktívne. Ukážky, ktoré sme ilustračne vybrali, nepredstavujú výlučne uhorský materiál, ale podľa potreby boli využité i nemecké a francúzske pečate.

Typológia pečatného obrazu cirkevných pečatí (schéma 1)

A. Portrétné pečate

A.1 Majiteľ pečate pri požehnaní (*benedictio*)

A.2 Majiteľ pečate pri inej typickej činnosti

B. Obrazové pečate

B.1 Obrazové pečate – hagiografické

– hagiografické (Svätá Trojica)

– hagiografické (anjel)

– hagiografické (Panna Mária)

– hagiografické (svätci)

B.2 Obrazové pečate – topografické

– sakrálna stavba

– architektonický rámeč

B.3 Obrazové pečate – vecné

B.4 Obrazové pečate – bájne tvory

C. Erbové pečate

– štít

⁴ KREJČÍKOVÁ, ref. 1, s. 16.

⁵ KITTEL, E.: *Siegel*. Braunschweig 1970, s. 189 – 190.

⁶ ROMAN, J.: *Manuel de Sigillographie Francaise*. Paris 1912, s. 67 – 217.

⁷ GUMOWSKI, M. A KOL. *Sfragistika*. Warszawa 1960, s. 154 – 159.

⁸ Pre potreby tohto príspevku bude každý základný hlavný typ označený veľkým písmenom a podtyp pridanou arabskou číslicou.

- štít s pontifikáliami
- úplný šľachtický erb
- heraldické znamenia

D. Nápisové pečate

- viacslavný text
- písmená alebo symbolické litery

E. Kombinované pečate

- E.1 Obrazovo-portrétne pečate
- E.2 Obrazovo-portrétno-erbové pečate
- E.3 Obrazovo-erbové pečate

A. Portrétne pečate

Majiteľmi najstarších cirkevných pečatí v ranom stredoveku boli najvyšší predstavitelia cirkvi – arcibiskupi a biskupi.⁹ K väčšiemu rozšíreniu ich pečatí došlo v 8. a najmä 9. storočí.¹⁰ Najstaršie zachované pečate východne od Rýna pochádzajú z 9. storočia.¹¹ Tieto pečate, ovplyvnené pečaťami najvyšších svetských predstaviteľov, nesú portrét majiteľa. Ten si svoju dominanciu udržal do 11. storočia. S novými pečaťnými vzormi prišli v tomto období cirkevné inštitúcie, ako napr. kapituly, opátstva a konventy, ktoré začali používať vlastné pečate. U najvyšších cirkevných predstaviteľov si však portrét zachoval dominanciu až do 13. storočia. Veľkú skupinu tvoria pečate zobrazujúce vysokého cirkevného predstaviteľa pri požehnaní. Druhou rôznorodejšou skupinou sú pečate, ktoré zobrazujú klerika pri určitej typickej činnosti.

A.1 Majiteľ pečate pri požehnaní (*benedictio*)

V období raného stredoveku mali biskupské pečate okrúhly tvar. Príslušný klerik bol zobrazený ešte veľmi jednoducho. Najčastejšie sa v pečati nachádza polpostava biskupa s pastierskou palicou (berlou) so zahnutým koncom v ruke (*baculum pastorale*). Tá sa súčasťou biskupských insígnií stala v 7. storočí, a to ako symbol jurisdikcie biskupa. Počas stredoveku si v pečatiach často zachovala jednoduchý tvar. V literatúre sa možno stretnúť s konštatovaním, že biskupi držali berlu hlavicou smerom od seba, čo vyjadrovalo jurisdikciu v celej (arci)diecéze. Oproti

⁹ Vzhľadom na rozsiahlosť problematiky nebudeme venovať významnejšiu pozornosť pápežským pečatiam.

¹⁰ KREJČÍK, T.: *Pečeť v kultúre stredoveku*. Ostrava 1998, s. 231.

¹¹ NOVÝ, R.: Pečeti pražských a olomouckých biskupů. Studie ze sfragistiky přemyslovského období. In: *Sborník archivních prací*, roč. 10, 1960, č. 1, s. 182.

tomu opáti držali berlu hlavicou k sebe, na znak toho, že ich právomoci sa dotýkajú len územia opátstva. V skutočnosti však takýto zvyk nebol dôsledne rešpektovaný. Biskupské pečate v tomto najstaršom období svojím tvarom a pečatným obrazom do značnej miery napodobňovali pečate súdobých panovníkov, ktoré biskupi poznali a slúžili im ako vzor. Okrem berly bola v pravici preláta často zobrazená kniha (Biblia). Príkladom môže byť pečať salzburského arcibiskupa *Hartvika* (obr. 1).¹² Dôležitou súčasťou portrétu sa postupne stalo liturgické oblečenie (*ornát*) a u arcibiskupov nevyhnutné *pálium*. V prípade biskupov získalo obľubu tzv. *rationale*. Tento dekoratívny kus látky bol obľúbený najmä u galských biskupov.¹³ Rationale imitovalo *pálium*, na ktoré biskup nemal právo.¹⁴ Postupne sa vykryštalizovali dva spôsoby zobrazenia postavy majiteľa na pečati. Od 11. storočia bol zobrazený ako stojaca postava alebo ako sediaci na *faldistoriu*, ktoré bolo symbolom jurisdikcie. Tento typ pečate vlastnil magdeburský arcibiskup *Wichmann* (obr. 2).¹⁵ U tohto arcibiskupa možno vidieť na hlave *tonzúru*, typickú pre klerikov.

V 12. storočí došlo k dôležitým zmenám tvaru cirkevných pečatí. Zatiaľ čo v predchádzajúcom období boli okrúhle, v tomto období sa začal presadzovať špicato-oválny tvar (tzv. *mandorly* = mandle). Je pravdepodobné, že táto zmena súvisela s emancipáciou cirkvi a jej vyhraňovaním voči svetskej moci.¹⁶ Takýmto demonštratívnym spôsobom (zmenou tvaru) niektorí predstavitelia cirkvi vyjadrovali svoju nezávislosť voči svetským panovníkom v napätom období boja o investitúru. V prípade *mandorly* ide o kánonický tvar, ktorý mal v kresťanskej ikonografii dlhú tradíciu. Svätožiara v tvare *mandorly*, zobrazená okolo postavy Ježiša Krista, je symbolom Božieho majestátu (*Maiestas Domini*).¹⁷ Jej tvar bol teda obzvlášť vhodný pre cirkevné pečate. Hoci v 14. storočí tento tvar zásadne v cirkevných pečatiach prevážil, nikdy úplne nevytláčil okrúhle pečate.¹⁸

¹² Perokresbu publikuje SEYLER, G. A.: *Geschichte der Siegel*. Leipzig 1894, s. 69.

¹³ BERGER, R.: *Liturgický slovník*. Praha 2008, s. 347.

¹⁴ KREJČÍK, ref. 10, s. 234 – 235.

¹⁵ Perokresbu z r. 1185 publikuje SEYLER, ref. 12, s. 98.

¹⁶ KREJČÍK, ref. 10, s. 233 – 234.

¹⁷ BIEDERMANN, H.: *Lexikon symbolů*. Praha 2008, s. 196.

¹⁸ Príkladom môžu byť pečate seckauských biskupov. Tí počas celého stredoveku používali pečate s oboma tvarmi. Pozri FREIDINGER, L.: *Siegelgebrauch und Wappenführung der Bischöfe von Seckau in Mittelalter und früher Neuzeit*. Teil 1 (1218 – 1337). In: *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 1998, roč. 48, s. 119 – 141; FREIDINGER, L.: *Siegelgebrauch und Wappenführung der Bischöfe von Seckau in Mittelalter und früher Neuzeit*. Teil 2 (1337 – 1452). In: *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 1999, roč. 49, s. 63 – 87.

V 15. storočí v súvislosti s rozšírením erbovej pečate opäť, ale už natrvalo, začal dominovať okrúhly tvar. V 11. storočí sa začala v cirkvi presadzovať mitra ako liturgická pokrývka hlavy už nielen u pápeža, ale i ďalších vysokopostavených klerikov (kardináli, biskupi, opáti a pod.).¹⁹ Zároveň sa mitra ako súčasť liturgického odevu dostala do súdobých portrétnych pečatí. Počas 13. storočia bol majiteľ v pečati zobrazovaný stojaci, resp. sediaci na faldistoriu, odetý v ornáte, s mitrou na hlave a berlou v ľavici. Pravú ruku mal zdvihnutú s dvoma vystretými prstami na znak požehnanja. Príkladom je pečať seckauského biskupa *Henricha* (1292 – 1297) (obr. 3).²⁰

A.2 Majiteľ pečate pri typickej činnosti

Pečate vysokých cirkevných predstaviteľov mali v stredovekej spoločnosti veľkú vážnosť. To spôsobilo pomerne konzervatívne zachovávanie podoby pečatného obrazu. Oveľa väčšiu variabilitu si mohli dovoliť nižšie postavení klerici. K rozšíreniu pečatí medzi nimi došlo koncom 12. a najmä v 13. storočí. Bolo to obdobie, v ktorom sa menila celková koncepcia pečatného poľa a do popredia sa dostalo spájanie rôznych ikonografických prvkov. Príkladom špecifického zobrazenia majiteľa sú pečate kanonikov scholastikov. Tí boli často zobrazovaní sediaci za typickým pultíkom a čítajúci z knihy. Príkladom je pečať ostrihomského kanonika scholastika *Sixta* (obr. 4).²¹ Podobná je aj pečať halberštatského kanonika a westerhausenského archidiakona *Cona z Diepholzu*.²² Ten bol zobrazený vo svojej pečati tiež sediaci za pultíkom. V pravici však drží brko a píše do kódexu. Zaujímavá je aj pečať spišského kanonika *Goblina*.²³ V pečatnom poli je zobrazená oltárna menza, na ktorej je položený kalich. Pred ňou kľáči kanonik, ktorý v rukách pozdvihuje hostiu. Typickou činnosťou kňazov je udeľovanie sviatosti zmierenia.

¹⁹ Bližšie pozri HEIM, ref. 2, s. 60 – 61.

²⁰ Perokresbu publikuje FREIDINGER, ref. 18, Teil 1, s. 136.

²¹ Perokresbu pečate z r. 1272 publikuje KNAUZ, F.: *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Tomus primus*. Strigonii 1874, s. 399.

²² Pečať z r. 1237 publikuje SEYLER, ref. 12, s. 228.

²³ Pečať z r. 1301 publikuje RÁBIK, V. Stredoveké cirkevné pečate spišskej proveniencie. Sonda do problematiky. In: GLADKIEWICZ, R. – HOMZA, M. (ed.): *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča – Wrocław 2003, s. 332. SEDLÁK, V. (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. Tomus I*. Bratislava 1980, sfragistická príloha, č. 21.

Majiteľa pečate udeľujúceho rozhrášenie zobrazil vo svojej pečati břeclavský dekan *Mank* a správca kostola v Troskotoviciach *Zdislav*.²⁴

B. Obrazové pečate

Rozsiahlu skupinu v rámci cirkevnej sfragistiky tvoria obrazové pečate. Na základe pečatného obrazu ich môžeme rozdeliť do niekoľkých základných skupín. Jednu z najrozsiahlejších predstavujú pečate s hagiografickým motívom. Druhou v cirkevnej sfragistike obľúbenou skupinou sú pečate s topografickým námetom. Menej časté sú pečate s vecným obrazom, nápisové pečate a pečate zobrazujúce bájne zvieratá.

B.1 Obrazové pečate – hagiografické

Obrazové pečate – hagiografické (Svätá Trojica)

V hierarchickej štruktúre kresťanského sveta stojí na najvyššom stupni Boh. S pečaťami zobrazujúcimi jednu z osôb Svätej Trojice sa stretávame často. V pečatiach bývajú sprevádzané aj ďalšími figúrami. Väčšinou ide o zobrazenie Krista na kríži alebo malého Ježiška na rukách Madony. S týmito prípadmi sa v uhorských podmienkach často stretávame najmä v kombinovaných pečatiach vysokých cirkevných predstaviteľov. Inou možnosťou bolo zobrazenie hlavy Krista s krížovým nimbusom. Takou je pečať komuta Rádu nemeckých rytierov v Möwe (obr. 5).²⁵ Niekedy sa stretávame s vyobrazením Krista ležiaceho v Božom hrobe, ako napr. v prípade buly veľmajstra a konventu rádu johanitov.²⁶ Často je zobrazovaný len hlavný atribút Krista – kríž, ktorý má veľké množstvo variantov a nezriedka predstavuje sprievodnú figúru. Ako hlavná figúra sa kríž často objavuje v pečatiach krížiackych rádov.²⁷ Takouto je pečať Johanitského konventu sv. Jána Krstiteľa v Újudvare (obr. 6).²⁸ Tretia Božská osoba – Duch Svätý – bola takmer výlučne zobrazovaná v podobe holubice so svätožiarou. V niektorých prípadoch vyplňa samostatne pečatné pole, ako napr. v prípade pečate špitálskeho Rádu

²⁴ Popisy pečatí z r. 1320 a 1331 publikuje MARÁZ, K.: K pečetím farného kléru v českých zemí v letech 1283 – 1310. In: Krafl, P. (ed.): *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII – XV*. Praha 2008, s. 624.

²⁵ Perokresbu pečate z r. 1441 publikuje SEYLER, ref. 12, s. 245.

²⁶ Perokresbu pečate zo 14. storočia publikuje VRTEL, L.: O symbolike niektorých rytierskych rádov. In: *Slovenská archivistika*, roč. 29, č. 1, 1994, s. 116.

²⁷ Bližšie pozri VRTEL, ref. 26, s. 110 – 136.

²⁸ Pečať z 13. storočia publikuje TAKÁCS, I.: *A Magyarországi káptalanok és konventek középkori pescétjei*. Budapest 1992, s. 91 – 92, tab. XVII, č. 53.1. Perokresbu pečate z r. 1308 publikuje JERNEY, J.: *A magyarországi káptalanok és konventek mint hielmes és hiteles helyek története. Magyar Történelmi Tár 2*. 1855, obr. č. 96.

Ducha Svätého v Mohuči.²⁹ Oveľa častejšie sa však v pečatiach nachádza ako holubica v sprievodnej funkcii ďalších figúr. Zaujímavým prípadom sú pečate, v ktorých sú zastúpené všetky tri Božské osoby. Tento námet s obľubou zobrazovali vo svojich pečatiach brnianski kartuziáni. Nachádza sa v nich na tróne sediaci Boh Otec držiaci pred sebou kríž s Kristom, nad ktorým sa vznáša Duch Svätý v podobe holubice.³⁰ Ide o námet obľúbený aj vo výtvarnom umení, tzv. trón milosti (*Thronus Gratiae*).³¹

Obrazové pečate – hagiografické (anjel)

V hierarchickej štruktúre predstavujú ďalšiu skupinu námetov zobrazenia anjelov a archanjelov. Hoci sa s nimi často stretávame v sprievodnej funkcii spolu so svätcami, vzniklo aj viacero pečatí, v ktorých predstavujú jedinú náplň. Dobrým príkladom je pečať Premonštrátskeho konventu sv. Michala archanjela v Csorne. Pečať vyplňa archanjel, ktorý drží v rukách kadidlo (obr. 7).³² Podobne sa s postavou sv. Michala stretávame aj v pečatiach Sídelskej kapituly sv. Michala vo Vespréme.³³ So zobrazením anjelských bytostí sa nestretávame len v pečatiach cirkevných inštitúcií, ale i v pečatiach klerikov. V niektorých prípadoch ide o zobrazenie krstného patróna majiteľa pečate. Takýmto prípadom je aj pečať bratislavského prepošta *Serafína*, ktorý vo svojej pečati zobrazil anjela s tromi pármami krídel, teda serafína (obr. 8).³⁴

Obrazové pečate – hagiografické (Panna Mária)

Jednou z najobľúbenejších postáv stredovekého a novovekého umenia bola Panna Mária. Veľká úcta, ktorej sa Matka Ježiša Krista tešila v Uhorsku (*Magna Domina Hungarorum*), sa prejavila vo všetkých oblastiach života, kultúry a umenia, sfragistiku nevynímajúc. Značnú obľubu získala v pečatiach kapitúl, konventov či rytierskych rádov. Uplatnenie našla v pečatiach takých reholí, ako sú premonštráti, cisterciáni či Rád nemeckých rytierov. Jeden z najčastejších výjavov zobrazuje Pannu Máriu, ako drží na rukách malého Ježiška (*Madona*). S takouto kristologicko-mariánskou schémou sa možno stretnúť napríklad v pečati turčianskeho

²⁹ Perokresbu pečate z r. 1285 publikuje SEYLER, ref. 12, s. 336.

³⁰ K problematike pozri KOTLÍKOVÁ, M.: Carthusian Seals in the Early Modern Period (15th – 18th Century). Carthusians in Brno. In: *Stredoeurópske kartúzy v rodine kartuziánskej rehole*. Levoča – Salzburg 2008, s. 197 – 210.

³¹ ROYT, J.: *Slovník biblické ikonografie*. Praha 2006, s. 173.

³² Pečať z r. 1393 publikuje TAKÁCS, ref. 28. s. 54, tab. III, č. 13.1. Perokresbu pečate publikuje PÓR, A.: Pecséttani apróságok. (Hat pecsétrajzzal.) In: *Turul*, roč. 11, 1893, č. 4, s. 183.

³³ Pečate z 13. storočia publikuje TAKÁCS, ref. 28. s. 97 – 98, tab. XIX, č. 58.1 – 58.3.

³⁴ Pečať z r. 1302 publikuje SEDLÁK, ref. 23, sfragistická príloha, obr. 14.

premonštrátskeho konventu (obr. 9).³⁵ Panna Mária býva tiež zobrazovaná kľachiaca pod krížom (kalvária). Obidva spomínané hagiografické výjavy sú typické najmä pre kombinované pečate. Obľúbeným biblickým výjavom na pečatiach je motív Zvestovania Panne Márii, teda scéna stretnutia Márie s archanjelom Gabrielom. Zobrazovaná je napríklad v pečati premonštrátskeho konventu v Šahách.³⁶ Archanjel drží v rukách stuhu s nápisom, ktorý predstavuje pozdrav, ktorým oslovil Máriu – *Ave Maria*.³⁷

Je len málo svätcov, ktorí majú také množstvo atribútov ako práve Panna Mária. Jedným z najrozšírenejších je ľalia – symbol čistoty – a koruna – symbol kráľovskej moci (*Regina coeli*). Oba tieto atribúty vo svojej pečati spojil brémsky kanonik Mikuláš de Cardono (obr. 10).³⁸ Obľúbenými symbolmi Panny Márie sú aj ruža (*Rosa mystica*), hviezda a mesiac. Často však predstavujú sprievodné symboly ďalších figúr.

Obrazové pečate – hagiografické (svätci)

Stredoveké cirkevné pečate sú rozsiahlym prameňom k ikonografii nepreberného množstva svätcov. Boli v nich zobrazované postavy, atribúty alebo dôležité výjavy z ich života. V prípade cirkevných inštitúcií bol ústredným motívom pečatí zväčša svätý patrón inštitúcie (kapituly, opátstva, prepoštvá). Ten bol zobrazovaný tak, aby na základe jeho atribútov bola možná čo možno najpresnejšia identifikácia. Tak napríklad sv. Benedikt z Nursie v II. type pečate konventu v Hronskom Beňadiku je zobrazovaný v mníšskom habite s tonzúrou na hlave, s pravicou pozdvihnutou na požehnanie, pričom v ľavici drží knihu (rádovú regulu) (obr. 11).³⁹ V prípade že bol patrónom biskup, je zobrazovaný s príslušnými atribútmi. V menšej pečati Ostrihomskej kapituly sa nachádza polpostava sv. Vojtecha, ktorý je zobrazovaný aj s atribútmi – mitrou na hlave, berlou v ľavici a arcibiskupským páliom na krku (obr. 12).⁴⁰ Veľmi podobne bol zobrazovaný aj sv. Emerám v menšej pečati

³⁵ Pečať z 13. storočia publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 90, tab. XVI, č. 52.1. Perokresbu pečate z r. 1291 publikuje JERNEY, ref. 28, obr. č. 95. NOVÁK, J.: Pečate konventov a kapitúl. In ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava 1994, s. 83.

³⁶ Pečať z r. 1308 publikuje SEDLÁK, ref. 23, sfragistická príloha, č. 23. Perokresbu pečate z r. 1309 publikuje JERNEY, ref. 28, obr. č. 82.

³⁷ Porovnaj Biblia, Nový zákon (Mt 1, 20).

³⁸ Perokresbu pečate z r. 1400 publikuje SEYLER, ref. 12, s. 233.

³⁹ Pečať zo 14. storočia publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 62, tab. VI, č. 19.2. Perokresbu z r. 1386 publikuje KNAUZ, ref. 21, s. 127.

⁴⁰ Pečať z r. 1308 publikuje SEDLÁK, ref. 23, sfragistická príloha, č. 9. Perokresba KNAUZ, ref. 21, s. XI.

Nitrianskej kapituly.⁴¹ V prípade všeobecných atribútov, ako biskupská mitra a berla, býva identifikácia svätca zložitejšia ako u svätcov, ktorí majú špecifické atribúty. Medzi najtypickejšie špecifické atribúty možno zaradiť napríklad kľúč sv. Petra. Stretávame sa s ním napríklad v II. type pečate Päťkostolskej kapituly sv. Petra. Svätec v nej sedí na tróne s kľúčom v rukách (obr. 13).⁴² Podobne v pečati kláštora v Hillerslebene je zobrazený patrón kláštora sv. Vavrinec oblečený v dalmatike (odev diakona) s nástrojom jeho umučenia – roštom – a všeobecným atribútom mučeníkov – palmou (obr. 14).⁴³ V prípade svätých panovníkov sú súčasťou ich vyobrazení kráľovské atribúty – koruna, žezlo a sféra. V Uhorsku sa spomedzi nich tešil veľkej úcte napríklad sv. Štefan, uhorský kráľ. Ten je zobrazený sediaci na tróne s príslušnými atribútmi aj v pečati Špitála sv. Štefana v Ostrihome (obr. 15).⁴⁴ Druhým v Uhorsku obľúbeným svätcom/panovníkom bol sv. Ladislav. Toho okrem klasických kráľovských symbolov charakterizuje najmä bojová sekera, ktorú vždy drží v rukách. S takýmto vyobrazením sa stretávame v pečati Varadínskej kapituly (obr. 16).⁴⁵ V niektorých prípadoch pečať vyplňa pomerne zložitý kompozičný rámec. Pečať Kapituly Sv. Ducha v Csázme je toho príkladom (obr. 17).⁴⁶ V najvyššej časti pečate sa nachádza polpostava žehnajúceho Krista. Pod ňou je dole smerujúca holubica, symbolizujúca Ducha Svätého. V strednej časti je umiestnený sakrálny objekt s dvoma vežami, rozdelený na tri časti. V strednom oblúku je Madona s Ježiškom na rukách. V oblúkoch po stranách sa nachádzajú dvanásť apoštoli. Ide teda o symbolické vyjadrenie Turíc (Zoslanie Ducha Svätého).⁴⁷ V najnižšej časti pečate sú umiestnené tri palmy ako symbol mučeníctva. Hoci ide o pečať bohatú na symboliku, stále ide o obrazovú pečať. Sú v nej zastúpené takmer výlučne iba hagiografické prvky. Jej súčasťou však nie sú portrét ani erb, ktoré by z nej robili kombinovanú pečať. Kombináciu hagiografických motívov možno sledovať aj v pečati spišského vikára a krakov-

⁴¹ Pečať z r. 1307 publikuje SEDLÁK, ref. 23, sfragistická príloha, č. 17. Perokresbu publikuje NOVÁK, ref. 35, s. 82.

⁴² Perokresbu pečate z r. 1278 publikuje PRAY, G.: *Syntagma historicum de sigillis regum, et reginarum Hungariae pluribusque aliis*. Budae 1805, tab. 4, fig. 2.

⁴³ Perokresbu pečate z r. 1200 publikuje SEYLER, ref. 12, s. 237.

⁴⁴ Perokresbu pečate z r. 1258 publikuje KNAUZ, ref. 21, s. 333.

⁴⁵ Pečať z r. 1291 publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 94 – 95, tab. XVIII, č. 55.2. Perokresbu pečate z r. 1291 publikuje BUNYITAY, V.: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. Nagyvárad 1883, s. 27.

⁴⁶ Pečať zo 14. storočia publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 53, tab. III, č. 12.2.

⁴⁷ Porovnaj Biblia, Nový zákon (Sk 2, 3).

ského a spišského kanonika *Wrovina* z r. 1342.⁴⁸ V hornej časti sa nachádza P. Mária s Ježiškom umiestnená netypicky vo vnútri sedemcípej hviezdy. V dolnej časti pečate je umiestnený sv. Peter s dvoma kľúčmi v rukách.

Zaujímavou skupinou sú pečate zobrazujúce dôležitý výjav (udalosť) zo života svätca. Medzi svätcov, ktorí sa v stredoveku tešili veľkej obľube, patrila sv. Martin z Tours. Ten bol i patrónom Spišskej kapituly. Na stredovekých pečatiach bol rozšírený výjav, v ktorom sv. Martin sedí na koni a mečom delí svoj plášť, ktorého časť dáva žobrákovi, kľáčiacemu vedľa neho (obr. 18).⁴⁹

Špecifickú skupinu tvoria pečaťné obrazy, na ktorých je spolu so svätcom zobrazená aj postava (postavy), ktorá nie je svätcom, ale nie je ani portrétom majiteľa. Symbolizuje väčšinou predstaveného alebo členov cirkevnej inštitúcie (kapituly, konventu). Keďže tieto pečate boli v mnohých prípadoch používané dlhý čas a nepatrili konkrétnej fyzickej osobe, nemôžu byť portrétom. Takejto charakteristike zodpovedá III. typ pečate konventu v Hronskom Beňadiku.⁵⁰ V pečaťnom poli sa nachádza korunovaná Madona s Ježiškom na rukách, obklopená svätožiariou, stojaca na mesiaci s tvárou. Ide o výjav z apokalypsy, kde je Panna Mária označená ako apokalyptická žena „*odetá slnkom, s mesiacom pod nohami...*“ (*Assumpta*).⁵¹ Pred ňou kľáči so zopätými rukami (v devočnej polohe) opät kláštora, odetý v ornáte, s mitrou na hlave a berlou v ruke (obr. 19).

V menších pečatiach, vzhľadom na obmedzený priestor, bol často zobrazovaný len atribút príslušného svätca. Napríklad v prípade III. typu pečate už spomínanej Päťkostolskej kapituly sa stretávame s výjavom, na ktorom z pravého okraja pečate – z mraku – vystupuje Božia ruka držiaca dva kľúče (obr. 20).⁵² Ide o symbolické vyjadrenie odovzdávania kľúčov sv. Petrovi: „*Tebe dám kľúče od nebeského kráľovstva...*“ (*Potestas clavium*).⁵³ Patrón Jágerskej kapituly, ale i diecézy je sv. Ján Evanjelista. Veľkú obľubu získalo jeho symbolické vyjadrenie

⁴⁸ Pečať z r. 1342 je uložená v Štátnom archíve v Levoči (ďalej ŠA Le), fond (ďalej f.) Súkromný archív Spišskej kapituly (ďalej SaSk), Scrinium (ďalej Scr.) 10, Fascikel (ďalej Fasc.) 1, No. 18.

⁴⁹ Rozbor vývoja a podoby pečatí Spišskej kapituly s príslušnými vyobrazeniami pozri RÁBIK, ref. 23, s. 326 – 329. K ikonografii svätca pozri RULÍŠEK, H.: *Postavy – atributy – symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. B. m. 2006, heslo Martin.

⁵⁰ Pečať z r. 1462 publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 62 – 63, tab. VI, č. 19.3. Perokresbu pečate z r. 1480 publikuje KNAUZ, ref. 21, s. 113.

⁵¹ Porovnaj Biblia, Nový zákon (Zjv 12, 1 – 4).

⁵² Perokresbu pečate z r. 1529 publikuje PRAY, ref. 42, tab. 4, fig. 3.

⁵³ Porovnaj Biblia, Nový zákon (Mt 16, 18 – 19).

pomocou orla so svätožiarou okolo hlavy. Práve ten sa dostal do pečatí kapituly⁵⁴, vikárov⁵⁵, ale aj jágerských biskupov.⁵⁶ V prípade johanitov zas predstavuje základný symbol pečatí Baránok Boží (*Agnus Dei*) so zástavou (obr. 21).⁵⁷ Hlavný atribút sv. Jána Krstiteľa, patróna tohto rytierskeho rádu, má pôvod v Jánovom výroku „*Hľa, Baránok Boží, ktorý sníma hriechy sveta*“, ktorý povedal na adresu Ježiša Krista.⁵⁸ V osobných pečatiach klerikov sa nezriedka stretávame aj s vyobrazením osobného krstného patróna. Takúto pečať vlastnil spišský kanonik – lektor *Marek*.⁵⁹ Celé pečatné pole špicato-oválnej pečate vyplňa hlavný atribút sv. Marka Evanjelistu – okřídlený lev s nimbusom okolo hlavy. Ide teda o hovoriacu pečať.⁶⁰ V období stredoveku by sme našli nepreberné množstvo ďalších podobných príkladov. Tie dokladujú veľkú obľubu cirkevnej symboliky, ktorá našla svoje široké uplatnenie aj v sfragistike.

B.2 Obrazové pečate – topografické

Ďalšiu špecifickú skupinu v rámci obrazových pečatí predstavujú topografické námety. Tými môžu byť sakrálne objekty alebo architektonický prvok. Prvou skupinou sú pečate, v ktorých je zobrazená budova kostola, kláštora alebo opátstva. Ide o obdobu mestských pečatí, v ktorých bolo zobrazené samotné mesto, často reprezentované mestskými hradbami alebo typickým architektonickým prvkom. Ten symbolizuje „portrét“ mesta. Zaujímavým príkladom zobrazenia cirkevnej stavby je pečať Nitrianskej kapituly s kapitulským a zároveň katedrálным kostolom. Štvorvežová gotická budova predstavuje najstaršie zachované zobrazenie katedrály v Nitre.⁶¹ Podobne je kostol zobrazený v najstaršom type stredovekej pečate konventu v Hronskom Beňadiku (obr. 22).⁶² Do tretice možno

⁵⁴ Pečate publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 55 – 57, tab. IV.

⁵⁵ Bližšie pozri SZINVAY, L.: Adalék az egyházi sfragistikához. In: *Turul*, roč. 1, 1883, č. 1, s. 51 – 52.

⁵⁶ Bližšie pozri KANDRA, K.: Az Egri püspökök. (Második közlemény, hat pecséttrajzzal.) In: *Turul*, roč. 12, 1893, č. 3, s. 132 – 138.

⁵⁷ VRTEĽ, ref. 26, s. 120.

⁵⁸ Porovnaj Biblia, Nový zákon (Jn 1, 29).

⁵⁹ Pečať z r. 1386 je uložená v ŠA Le, f. SaSk, Scr. 10, Fasc. 2, No. 24.

⁶⁰ S ničím podobným sa stretávame najmä v heraldike. Pri tvorbe erbov vznikali najmä v stredoveku tzv. hovoriace erby. Tie pomocou erbových figur vyjadrovali meno majiteľa erbu.

⁶¹ Pečať z r. 1229 publikuje MARSINA, R. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Volume I.* Bratislavae 1971, sfragistická príloha, č. 14. Perokresbu pečate publikuje NOVÁK, ref. 35, s. 82.

⁶² Pečať z r. 1232 publikuje MARSINA, ref. 61, sfragistická príloha, č. 17. Perokresbu pečate z r. 1232 publikuje KNAUZ, ref. 21, s. 259.

spomenúť unikátnu pečať benediktínskeho konventu na Zobore. V nej je zobrazená trojvežová budova s dvoma krížmi. Nejde pritom o klasické zobrazenie kostola, ale budovy na pomedzí kostola, kláštora a pevnosti (obr. 23).⁶³ Sakrálny objekt je v niektorých prípadoch sprevádzaný aj samotným patrónom kostola (cirkevnej inštitúcie). Je to aj prípad Bratislavskej kapituly Najsvätejšieho Spasiteľa. Medzi dvoma vežami chrámu sa nachádza poprsie Ježiša Krista, patróna kapituly, s krížovým nimbusom okolo hlavy (obr. 24).⁶⁴ Budova chrámu mala svoje dôležité miesto aj v pečatiach rytierskych rádov. Napríklad v pečati priora Kanonikov sv. Hrobu sa nachádza budova jeruzalemského kostola, v ktorom je umiestnený samotný Boží hrob (obr. 25).⁶⁵

Druhý spôsob zobrazenia topografického prvku v pečatiach predstavuje systém oblúkov a stĺpov, ktoré vytvárajú architektonický rámec ďalším symbolom, ako sú postavy, erby, atribúty svätcov a podobne. Dôležité miesto zastával najmä v kombinovaných pečatiach.

B.3 Obrazové pečate – vecné

Zjednodušene možno povedať, že do tejto kategórie patria všetky pečate, ktoré svojím obrazom nespĺňajú kritériá pre zaradenie do predchádzajúcich skupín obrazových pečatí. Otázka, ktoré z nich možno bez problémov považovať za vecné, je však zložitejšia. Najmä v stredovekej cirkevnej sfragistike, ktorá v maximálnej miere využívala symboliku, mnoho predmetov predstavuje atribúty svätcov, ktoré tak spĺňajú podmienky hagiografických symbolov.

Medzi čisto vecné motívy patria najmä zvieratá, rastliny, pracovné náradie a podobne. Tie však nemôžu predstavovať heraldické prvky, prevzaté z erbu. V cirkevnej sfragistike ide najmä o predmety, ktoré charakterizujú majiteľa – klerika alebo cirkevnú inštitúciu. Hoci ich nie je veľké množstvo, príklady sa nájdu aj v uhorskej sfragistike. Zaujímavá je napríklad pečať Kláštora Panny Márie v Toplici (obr. 26).⁶⁶ Z jej pravého okraja vyrastá ruka, ktorá drží ozdobnú berlu. Ide o symbolické znázornenie opáta, predstaveného tohto cisterciánskeho opátstva.

⁶³ Pečať zo 14. storočia publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 101, tab. XXI, č. 61.1. Perokresbu pečate publikuje JERNEY, J.: *A magyarországi káptalanok és konventek mint hielmes és hiteles helyek története. Magyar Történelmi Tár* 2. 1855, obr. č. 100.

⁶⁴ Pečať z 13. storočia publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 79 – 80, tab. VII, č. 39.1. Perokresbu pečate publikuje KNAUZ, ref. 21, s. 100.

⁶⁵ Perokresbu pečate publikuje VRTEL, ref. 26, s. 132.

⁶⁶ Pečať z r. 1371 publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 89, tab. XVI, č. 50.2.

Inou možnosťou je zobrazenie bohoslužobného predmetu. Napríklad omšový kalich zobrazil vo svojej pečati krompašský farár *Pavol*.⁶⁷

B.4 Obrazové pečate – bájne tvory

Špecifickú skupinu tvoria pečate, v ktorých sa stretávame so zobrazením rôznych bájných tvorov. Zaraďujeme sem najmä tie, ktoré vznikli kombináciou rôznych častí tiel zvierat a človeka. Vo väčšine prípadov však ide o erbové figúry, ktoré sú umiestnené v štíte. V mnohých prípadoch sú síce zobrazené priamo v pečatnom poli, ale keďže pochádzajú z erbu, podľa typu pečatného obrazu ich zaraďujeme medzi figúry erbových pečatí.⁶⁸ Medzi často zobrazované bájne tvory v heraldike patrí napríklad gryf, ktorý vznikol spojením hornej polovice orla a dolnej časti leva.⁶⁹ Inou obľúbenou figúrou je morská panna, tvorená hornou časťou tela ženy a dolnou časťou ryby.⁷⁰ Rovnaká bytosť, ale s dvoma chvostmi, sa nazýva meluzína.⁷¹ V cirkevnej ikonografii sa často stretávame s jednorozcom ako symbolom čistoty Panny Márie.⁷² V obrazových pečatiach sa pomerne často môžeme stretnúť so zobrazením draka ako symbolu diabla. Ide väčšinou o zobrazenie výjavu, pri ktorom archanjel Michal s mečom v ruke zabíja draka. S týmto motívom sa môžeme stretnúť napríklad v pečatiach Vašvárskej kapituly sv. Michala Archanjela.⁷³

C. Erbové pečate

Heraldika sa do pečatí cirkevných predstaviteľov dostávala len postupne. Od 13. storočia začali erby do svojich pečatí vkladať najmä vysokí cirkevní predstavitelia. Tieto erby však zväčša predstavovali len sprievodné prvky v kombinovaných pečatiach.⁷⁴ Veľké (pontifikálne) pečate zodpovedali do konca 15. storočia zaužívaným schémam pečatného poľa s dominanciou hagiografických prvkov. Samotný erb alebo heraldický prvok mal dôležité postavenie v iných typoch pečatí. Okrem hlavnej – veľkej – pečate sa postupne začala hojne využívať aj menšia (resp. sekrétna) pečať. Tá nemala právnu silu veľkej pečate a boli ňou

⁶⁷ Pečať z r. 1437 je uložená v ŠA Le, f. Spišské prepoštstvo, No. 265.

⁶⁸ Podrobne k bájnym tvorom v erboch pozri VRTEĽ, L.: *Heraldická terminológia*. Martin 2009, s. 345 – 377.

⁶⁹ Tamže, s. 345.

⁷⁰ KRÁL, V.: *Heraldika. Souhrn pravidel a předpisů znakových*. Praha 1900, s. 134.

⁷¹ Tamže.

⁷² Pozri RULÍŠEK, ref. 49, heslo jednorozec.

⁷³ Pečate publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 96, tab. XVIII, č. 57.1 – 2.

⁷⁴ Bližšie pozri kombinované obrazovo-portrétno-erbové a obrazovo-erbové pečate.

pečatené menej závažné dokumenty. Mala menšie rozmery a väčšinou okrúhly tvar. Ten bol vhodný na zobrazenie erbu majiteľa pečate alebo jednoduchého hagiografického výjavu. V tomto type pečatí možno sledovať viacero spôsobov zobrazenia erbu alebo heraldickej zložky. V 14. storočí tvoril vo väčšine prípadov kompletný erb biskupa len štít bez ďalších vonkajších súčastí. S takýmto erbom, ktorý vyplňa celé pečatné pole, sa môžeme stretnúť v menšej pečati ostrihomského arcibiskupa a kardinála *Demetera Vaškútiho* (obr. 27).⁷⁵ Poznáme však množstvo prípadov, keď v pečati nebol zobrazený klasický erb so štítom, ale len erbové znamenie umiestnené priamo v pečatnom poli.⁷⁶ Majiteľom takejto pečate bol ostrihomský arcibiskup *Ján Kanižai* (obr. 28).⁷⁷ Orlie krídlo s pazúrmí nie je umiestnené v štíte, ale je voľne vložené do pečate. Poznáme aj zriedkavejšie prípady, keď príslušný klerik zobrazil vo svojej pečati kompletný šľachtický erb. Napríklad spišský kanonik *Ján* používal pečať, ktorá si zachováva špicato-oválny tvar, ale vyplňa ju štít s trojicou ruží, prilbou, prikrývadlami a klenotom (obr. 29).⁷⁸ V 15. storočí sa v európskej cirkevnej heraldike naplno začali presadzovať pontifikálie ako súčasť erbov cirkevných predstaviteľov. U biskupov to bola mitra položená nad erbový štít a berla za ním. U arcibiskupov sa za štít dostal procesiový latinský kríž. V 16. storočí získal erb v personálnej cirkevnej sfragistike dominantné postavenie a do značnej miery vytlačil hagiografické motívy, obľúbené v stredoveku.⁷⁹ Jedným z prvých biskupov, ktorý v Uhorsku použil takúto erbovú pečať vo funkcii veľkej (hlavnej) pečate, bol jágerský biskup *Urban Dóci* (obr. 30).⁸⁰ Ten nahradil zložitú kombinovanú pečať podstatne jednoduchšou, erbovou. Existuje ešte viacero spôsobov zobrazenia erbu alebo jeho častí v pečati.

⁷⁵ Pečať publikuje BODOR, I. (ed.): *Középkori magyarország főpapi pecsétjei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmásolat – gyűjteménye alapján*. Budapest 1984, tab. XXVII, obr. č. 19. Perokresbu pečate publikuje PÓR, A.: *Pecséttani újabb apróságok*. (Hat pecséttrajzzal.) In: *Turul*, roč. 15, 1897, č. 1, s. 13.

⁷⁶ Posledné slovenské práce k heraldickej terminológii odporúčajú nazývať erbové súčasti, ktoré nie sú súčasťou úplného erbu, ale patria do heraldiky, termínom heraldické znamenia. Sú to napríklad heraldické symboly bez štítu na minciach, zástavách a podobne. Bližšie pozri VRTEL, ref. 68, s. 20 – 22.

⁷⁷ Pečať z r. 1412 je uložená v ŠA Le, f. SaSk, Scr. XI, Škatuľa 23, Fasc. 2.

⁷⁸ Pečať z r. 1412 je uložená v ŠA Le, f. SaSk, Scr. I, Fasc.1, No. 8. Popisuje ju RÁBIK, ref. 23, s. 334. VRTEL, L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin 2003, s. 126.

⁷⁹ Napriek veľkému rozšíreniu erbových pečatí medzi novovekým klérom nikdy nedošlo k úplnému potlačeniu obrazových pečatí. Tie, naopak, našli hlavné uplatnenie najmä v pečatiach farností a ďalších cirkevných inštitúcií.

⁸⁰ Pečať z r. 1486 je uložená v Archíve Spišského biskupstva, f. Regnikolárny archív Spišskej kapituly, Scr. 10, Fasc. 2, No. 2.

Ide však o špecifické prípady, s ktorými sa stretávame najmä v kombinovaných pečatiach.

D. Nápisové pečate

S textom sa stretávame najmä v legende (kruhopise) na obvode pečatného poľa. V niektorých prípadoch dopĺňa obrazovú časť pečate, napríklad nesie meno alebo tituly postavy zobrazenej v pečati. Tak to možno vidieť v II. type veľkej pečate Ostrihomskej kapituly, kde sa pri postave kráľa sv. Štefana nachádza text „REX VNGARIE“ a vedľa biskupa text „ARCHIEPS STIGONIEN“ (*Archiepiscopus Strigoniensis*).⁸¹ V takomto prípade je text len sprievodnou súčasťou pečatného poľa. O nápisovej pečati hovoríme vtedy, keď pečatné pole vyplňa výlučne text. Typickým príkladom je reverz pápežských búl, na ktorom sa nachádza meno pápeža, ktorý bol majiteľom pečate.⁸² Vo vzácných prípadoch sa stretávame s nápisovými pečaťami obsahujúcimi niekoľkoslovný text aj u vysokých cirkevných predstaviteľov. Príkladom je pečať *Hugusea de Béoralda*, arcibiskupa v Arles (obr. 31).⁸³

Druhou skupinou sú pečate, v ktorých sa nenachádza dlhý text, ale len písmeno alebo iná textová značka. Môže ísť o iniciály mena a hodností majiteľa pečate. Tieto motívy začali získavať obľubu najmä v 17. až 19. storočí.

E. Kombinované pečate

Z hľadiska rôznorodosti a variability predstavujú najrozsiahlejšiu skupinu kombinované pečate. Pri predstavení tohto typu možno nadviazať na vývoj portrétnych pečatí. Do 12. storočia sme sa mohli v cirkevnom prostredí stretnúť takmer výlučne s pečaťami arcibiskupov a biskupov. Tie sa vyznačovali ustálenou schémou námetov. Práve táto stabilita dodávala pečati dôveryhodnosť a punc legitimacy. K zmenám postupne začalo dochádzať v 13. storočí. Zásadné zmeny ikonografie pečatného obrazu sa prejavili v prvej fáze v pečatiach rímskych kardinálov. Na základe ich príkladu menili postupne podobu svojich pečatí nižšie postavení klerici. Tí sa s pečaťami kardinálov zoznamovali najčastejšie z dokumentov, ktoré pochádzali z kancelárie rímskej kúrie. Išlo najmä o odpustkové listiny, ktoré boli často spečatené pečaťami viacerých kuriálnych kardinálov.⁸⁴ Pečatné pole týchto

⁸¹ Pečať z r. 1319 publikuje TAKÁCS, ref. 28, s. 59 – 60, tab. V, č. 16.3. Perokresbu publikuje KNAUZ, ref. 21, s. V.

⁸² Perokresbu pečate z r. 1234 publikuje SEYLER, ref. 12, s. 140.

⁸³ Perokresbu pečate z r. 1230 publikuje ROMAN, ref. 6, s. 222.

⁸⁴ KREJČÍK, ref. 10, s. 229 – 230.

pečatí bolo rozdelené na niekoľko úrovní vyplnených najrôznejšími postavami a symbolmi. Zatiaľ čo pečate vysokých cirkevných hodnostárov boli zviazané zvykovými konvenciami, oveľa väčšia variabilita sa prejavila v pečatiach nižšie postavených klerikov, ako sú kanonici, vikári či farári (plebáni). Nezávisle od svojich predstavených využívali tak špicato-oválne, ako i okrúhle pečate vyplnené jednoduchým symbolom alebo zložitejšou kombináciou viacerých prvkov – všetko pravdepodobne v závislosti od miestnych zvyklostí, ale i od množstva finančných prostriedkov, ktoré boli majitelia schopní a ochotní za zhotovenie pečatidla (typária) zaplatiť. Hoci rôznorodosť kombinovaných pečatí neumožňuje vytvoriť presnú typológiu, môžeme ich rozdeliť na základe kombinácie troch základných prvkov pečatného poľa – portrétu, obrazu a erbu.

E.1 Obrazovo-portrétne pečate

Typické je zobrazenie majiteľa pečate spolu s patrónom inštitúcie, na čele ktorej stál. Najčastejšie je zobrazený kľačiaci na kolenách, s príslušnými pontifikáliami, teda odetý v ornáte s mitrou na hlave a berlou v ruke, modliaci sa k svätcom zobrazeným pred alebo nad ním. Tento typ pečate bol tvorený jednou, dvoma alebo tromi úrovňami, na ktoré je pečatné pole rozdelené. Typická je pečať ostrihomského arcibiskupa *Čanáda* (obr. 32).⁸⁵ Tvorí ju architektonický rámec symbolizujúci kostol, rozdelený na dve úrovne. V hornej sedí na tróne Madona s Ježiškom na rukách. V dolnej časti sa pod dvojítm oblúkom vpravo nachádza sv. Vojtech, patrón arcidiecézy, a vľavo k nemu otočený kľačiaci arcibiskup. Iné zobrazenie majiteľa sa nachádza v pečati spišského prepošta *Pavla* (obr. 33).⁸⁶ V hornej časti deleného pečatného poľa sa v *tabernákulu* nachádza polpostava sv. Martina z Tours, patróna Spišskej kapituly. V dolnej časti je zobrazený majiteľ pečate pri pozdvíhovaní hostie, a to pred oltárnou menzou, na ktorej je položený kalich. Prepošt je sprevádzaný vľavo mesiacom a vpravo hviezdou.⁸⁷ Známa je aj v literatúre niekoľkokrát publikovaná pečať trnavského farára *Juraja*.⁸⁸ Väčšiu časť pečatného poľa vyplňa scéna Zvestovania archanjela Michala Panne Márii. V dolnej časti pečate sa vo výklenku nachádza kľačiaca postava majiteľa pečate. Menej typickým príkladom je pečať višegrádskeho opáta *Daniela*.⁸⁹ Pečatné pole

⁸⁵ Pečať z r. 1331 publikuje BODOR, ref. 75, s. 45, tab. VII, č. 36. Perokresbu publikuje KANDRA, ref. 56, s. 133.

⁸⁶ Pečať je uložená v ŠA Le, f. SaSk, Scr. 10, Fasc. 1, No. 15.

⁸⁷ RÁBIK, ref. 23, s. 330.

⁸⁸ Pečať z r. 1313 publikuje BODOR, ref. 75, tab. XVIII, F. 2. Perokresbu publikuje KNAUZ, F.: *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Tomus secundus*. Strigonii 1882, s. 63.

⁸⁹ Pečať z r. 1342 publikuje BODOR, ref. 75, tab. XIX, F. 13.

vypĺňa kríž s Kristom. Vľavo od neho je kľachiaci opát a vpravo jeho symbol – opátska berla. Existuje, samozrejme, veľké množstvo ďalších variantov obrazovo-portrétnych pečatí, ide však najmä o kombinácie rôznych zobrazení svätcov, ich atribútov a portrétu majiteľa pečate pri typickej činnosti (modlitba, slávenie svätej omše a pod.).

E.2 Obrazovo-portrétno-erbové pečate

V 1. polovici 14. storočia sa do pečatí cirkevných predstaviteľov postupne začal dostávať nový prvok, ktorým bol erb biskupa (resp. biskupstva).⁹⁰ Ten bol v našich podmienkach tvorený v tomto období výlučne trojuhlým (ranogotickým) štítom bez ďalších súčastí. Úlohou tohto (šľachtického) erbu bolo identifikovať majiteľa pečate. V Uhorsku je najčastejšie erb klerika zobrazený v najnižšej časti pečate po stranách. Typickým príkladom je pečať ostrihomskeho arcibiskupa *Jána Kanižai*a (obr. 34).⁹¹ V najvyššej časti veľkoryso stvárneného architektonického rámca sa nachádza Madona s Ježiškom na rukách. Najrozsiahlejšiu – strednú – časť vypĺňa postava sv. Vojtecha, patróna Ostrihomskej arcidiecézy, sprevádzaná vľavo sv. Ladislavom a vpravo sv. Štefanom, uhorskými panovníkmi a svätcami. Vo výklenku dolnej časti pečate sa nachádza kľachiaca postava majiteľa pečate, sprevádzaná po stranách rovnakým štítom s rodovým erbom Kanižaiovcov. Spomenutá štruktúra bola síce v uhorskej sfragistike pomerne obľúbená, existuje však aj množstvo ďalších variantov koncepcie pečatného poľa. Príkladom inej alternatívy je pečať jagerského biskupa *Michala Sečeniho* (obr. 35).⁹² V hornej časti sa nachádza gotická architektúra. V strede centrálnej časti je postava sv. Jána Evanjelistu, patróna diecézy. Vľavo sa nachádza orol, symbolizujúci sv. Jána. Na pravej strane je heraldická prilba s klenotom v podobe vyrastajúceho korunovaného leva. Dolná časť má tiež podobu sakrálnej architektúry. Po stranách sa nachádzajú dve veže, z ktorých každá je zakončená troma *fiálami*. Medzi nimi sa pod baldachýnom nachádza kľachiaca postava biskupa. V tejto pečati nejde teda

⁹⁰ Najstaršie erby cirkevných inštitúcií pochádzajú z 13. storočia. V tomto období ich však vlastnili len najvýznamnejšie (arci)biskupstvá. K ich väčšiemu rozšíreniu došlo až v 14. storočí. Hranica ich výskytu siahala na Moravu. V Uhorsku však k ich kreovaniu nedošlo. Z tohto dôvodu vo svojich pečatiach uhorskí biskupi s obľubou zobrazovali dva identické erby po stranách majiteľa, zatiaľ čo v západnej Európe bol jeden z erbov osobný a druhý inštitucionálny. Pozri KREJČÍK, T. – PŠÍK, R. *Základy heraldiky*. Ostrava 2008, s. 94.

⁹¹ Pečať z r. 1391 publikuje BODOR, ref. 75, s. 54, tab. XII, č. 63.

⁹² Pečať z r. 1363 publikuje BODOR, ref. 75, s. 50, tab. XI, č. 51. Perokresbu pečate publikuje KANDRA, ref. 56, s. 135.

o klasické rozdelenie na tri úrovne, ale hlavným prvkom je postava sv. Jána, ktorú dopĺňa aj jeho hlavný atribút, orol s nimbusom okolo hlavy. Zaujímavé je zobrazenie časti rodového erbu biskupa. Nejde tu o klasické zobrazenie štítu s erbovým znamením, ale o – v tomto období módne – zobrazenie prilby s klenotom z rodového erbu. S takýmto zobrazením časti rodového erbu sa možno stretnúť najmä v pečatiach svetských predstaviteľov rodu.⁹³ V niektorých prípadoch je kombinovaná pečať tvorená až neuveriteľne zložitou a rozsiahlou štruktúrou. Krásnym ikonografickým prameňom je pečať alexandrijského patriarchu *Humberta Dauphina* (obr. 36).⁹⁴ Jeho pečať ma okrúhly tvar a je rozdelená pomocou architektonických prvkov do niekoľkých častí. V strede najvyššej časti sa nachádza na tróne sediaci Madona, držiaca na rukách Ježiška, s trojicou ruží na stopkách v pravici (symbol Svätej Trojice). Po stranách ju sprevádzajú dvaja malí anjeli. Vo veľkých výklenkoch po stranách sú umiestnení sv. Peter (vľavo) a sv. Pavol (vpravo). Po ich bokoch sú v malých výklenkoch dvaja cherubíni. V strede dolnej časti sa nachádza najväčší priestor s portrétom majiteľa pečate, sediaceho na tróne, s príslušnými odznakmi moci patriarchu. Zaujímavé je najmä dvojitý (patriarchálny) kríž, s ktorým sa stretávame pomerne zriedkavo. Po stranách ho sprevádzajú dva identické štíty s rodovým erbom. Nad a pod nimi sú symboly štyroch evanjelistov: vľavo hore orol (sv. Ján), dole okrídlený lev (sv. Marek), vpravo hore anjel (sv. Matúš) a dole okrídlený býk (sv. Lukáš). Po stranách sa nachádzajú ešte sv. Katarína Alexandrijská (vľavo) a iný svätec, pravdepodobne biskup alebo opát (vpravo). Aj táto v mnohých ohľadoch mimoriadna pečať je ukážkou náročného umeleckého diela, ktoré malo reprezentovať majiteľa v jeho vysokej cirkevnej funkcii.

E.3 Obrazovo-erbové pečate

V 14., ale najmä v 15. storočí začal erb získavať čoraz dôležitejšie postavenie v pečatiach cirkevných predstaviteľov. Zatiaľ čo pôvodne sprevádzal postavu majiteľa pečate, postupne ju začal nahrádzať. V mnohých prípadoch sa dostal erb na miesto, kde pôvodne býval zobrazený kľáčiaci majiteľ. Možno sem zaradiť napríklad I. typ pečate ostrihomského arcibiskupa *Tomáša Bakóca*.⁹⁵ Pečať vyplňa

⁹³ Napríklad krajinský sudca Šimon Sečení v pečati z r. 1395 zobrazil rodový erb tvorený veľmi malým štítom s predimenzovanou prilbou a klenotom. Tomáš Sečení, rovnako krajinský sudca, si v pečati z r. 1345 vystačil už len s prilbou a klenotom, tak ako to poznáme z erbu biskupa Michala Sečeního. Porov. VRTEL, ref. 78, s. 78, 88; BÁRCZAY, O.: *A heraldika kézikönyve*. Budapest 1897, s. 226.

⁹⁴ Pečať z r. 1354 publikuje ROMAN, ref. 6, tab. XXII.

⁹⁵ Pečať z r. 1509 publikuje BODOR, ref. 75, s. 59, tab. XVI, č. 77.

bohatý architektonický rámeč s vežami zakončenými fiálami. Centrálna časť je rozdelená stĺpmi na tri časti. V strede je umiestnená postava sv. Vojtecha s pontifikáliami, sprevádzaná po stranách dvoma anjelmi. V dolnom oblúku sa nachádza rodový erb tvorený štítom, za ktorým stojí procesiový kríž. V štíte je umiestnený rodový erb, tvorený z hornej polovice kolesa vyrastajúcim jeleňom. Nahrádzovanie podobizne majiteľa pečate jeho výstižným symbolom – erbom – bolo obľúbené v 15. storočí v celej Európe. Nezriedka majú tieto pečate okrúhly tvar, ako napr. v prípade pečate alexandrijského patriarchu Jána⁹⁶ alebo audítora Bazilejského koncilu Martiála⁹⁷. V okrúhlych pečatiach je v niektorých prípadoch dôsledne dodržané zobrazenie architektonického rámca, jestvuje však aj veľa prípadov, keď tento výrazný gotický prvok strácal svoje postavenie a postupne bol zjednodušovaný.

Existuje, samozrejme, ešte množstvo ďalších špecifických podtypov pečatí, ktorým by sa dalo dôsledne venovať. V rámci jediného príspevku však takýto prístup nie je možný a azda ani opodstatnený. Snahou bolo predstaviť rozmanitosť cirkevných pečatí v stredoveku, teda v období, ktoré bolo symbolom a ich používaniu pozitívne naklonené, najmä v zmysle základnej typológie. Predstavené ukážky nemôžu úplne vyčerpať takú rozsiahlu problematiku, ako je ikonografia cirkevných pečatí. Základná typológia doplnená o ukážky má za úlohu oboznámiť bádateľa so základnými podobami pečate, s ktorými sa môže na dokumentoch cirkevnej proveniencie stretnúť. Interpretácia niektorých pečatí je vďaka špecifickým atribútom pomerne jednoduchá. Naopak, v niektorých prípadoch presná identifikácia svätca bez dôkladnej znalosti historických súvislostí a najmä patrocínií príslušnej cirkevnej inštitúcie či biografických údajov o majiteľovi nie je možná. V mnohých prípadoch nám môžu pomôcť ikonografické príručky a lexikóny. I tak je však potrebné v záujme spoľahlivej interpretácie vychádzať z dobových súvislostí a dôkladnej znalosti majiteľa, ktorý pečať používal.

Literatúra

BÁRCZAY, O.: *A heraldika kézikönyve*. Budapest 1897.

BERGER, R.: *Liturgický slovník*. Praha 2008.

BIEDERMANN, H.: *Lexikon symbolů*. Praha 2008.

⁹⁶ Pečať publikuje HEGEDŮS, A. (ed.): *Megpecsételt történelem. Középkori pecsétek Esztergomból*. Esztergom 2000, s. 137.

⁹⁷ Pečať z r. 1434 publikuje HEGEDŮS, ref. 96, s. 134.

- BODOR, I. (ed.): Középkori magyarország főpapi pecsétjei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmásolat – gyűjteménye alapján. Budapest 1984.
- BUNYITAY, V.: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. Nagyvárad 1883.
- FREIDINGER, L.: Siegelgebrauch und Wappenführung der Bischöfe von Seckau in Mittelalter und früher Neuzeit. Teil 1 (1218 – 1337). In: *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 1998, roč. 48, s. 119 – 141.
- FREIDINGER, L.: Siegelgebrauch und Wappenführung der Bischöfe von Seckau in Mittelalter und früher Neuzeit. Teil 2 (1337 – 1452). In: *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 1999, roč. 49, s. 63 – 87.
- GUMOWSKI, M. A KOL.: *Sfragistika*. Warszawa 1960.
- HEGEDŰS, A. (ed.): *Megpecsételt történelem. Középkori pecsétek Esztergomből*. Esztergom 2000.
- HEIM, B. B.: *Heraldry in the Catholic Church. Its Origin, Customs and Laws*. Buckinghamshire 1978.
- JERNEY, J.: *A magyarországi káptalanok és konventek mint hiemes és hiteles helyek története. Magyar Történelmi Tár 2*. 1855.
- KANDRA, K.: Az Egri püspökök. (Második közlemény, hat pecsétrajzzal.) In: *Turul*, roč. 12, 1893, č. 3, s. 132 – 138.
- KITTEL, E.: *Siegel*. Braunschweig 1970.
- KNAUZ, F.: *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Tomus primus*. Strigonii 1874.
- KNAUZ, F.: *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Tomus secundus*. Strigonii 1882.
- KOTLÍKOVÁ, M.: Carthusian Seals in the Early Modern Period (15th – 18th Century). Carthusians in Brno. In: *Stredoeurópske kartúzy v rodine kartuziánskej rehole*. Levoča – Salzburg 2008, s. 197 – 210.
- KRÁL, V.: *Heraldika. Souhrn pravidel a předpisů znakových*. Praha 1900.
- KREJČÍKOVÁ, J. – KREJČÍK, T.: *Úvod do české sfragistiky*. Ostrava 1989.
- KREJČÍK, T.: *Pečeť v kultuře středověku*. Ostrava 1998.
- KREJČÍK, T. – PSÍK, R.: *Základy heraldiky*. Ostrava 2008.
- MARÁZ, K.: K pečetím farního kléru v českých zemích v letech 1283 – 1310. In: Krafl, P. (ed.): *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII – XV*. Praha 2008, s. 629.
- MARSINA, R. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Volume I*. Bratislavae 1971.
- NOVÁK, J.: Pečate konventov a kapitúl. In: ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava 1994, s. 77 – 84.

- NOVÝ, R.: Pečeti pražských a olomouckých biskupů. Studie ze sfragistiky přemyslovského období. In: *Sborník archivních prací*, roč. 10, 1960, č. 1, s. 181 – 213.
- PÓR, A.: Pecséttani apróságok. (Hat pecsétrajzzal.) In: *Turul*, roč. 11, 1893, č. 4, s. 177 – 183.
- PÓR, A.: Pecséttani újabb apróságok. (Hat pecsétrajzzal.) In: *Turul*, roč. 15, 1897, č. 1, s. 10 – 19.
- PRAY, G.: *Syntagma historicum de sigillis regum, et reginarum Hungariae pluribusque aliis*. Budae 1805.
- RÁBIK, V.: Stredoveké cirkevné pečate spišskej proveniencie. Sonda do problematiky. In: GLADKIEWICZ, R. – HOMZA, M. (ed.): *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča – Wrocław 2003, s. 325 – 337.
- ROMAN, J.: *Manuel de Sigillographie Francaise*. Paris 1912.
- ROYT, J.: *Slovník biblické ikonografie*. Praha 2006.
- RULÍŠEK, H.: *Postavy – atributy – symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. B. m. 2006.
- SEDLÁK, V. (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. Tomus I*. Bratislava 1980.
- SEYLER, G. A.: *Geschichte der Siegel*. Leipzig 1894.
- SKRUŽNÝ, L.: *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*. Čelákovice 1996.
- SZINVAY, L.: Adalék az egyházi sfragistikához. In: *Turul*, roč. 1, 1883, č. 1, s. 50 – 52.
- TAKÁCS, I.: *A Magyarországi káptalanok és konventek középkori pecsétjei*. Budapest 1992.
- VRTEĽ, L.: O symbolike niektorých rytierskych rádov. In: *Slovenská archivistika*, roč. 29, č. 1, 1994, s. 110 – 136.
- VRTEĽ, L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin 2003.
- VRTEĽ, L.: *Heraldická terminológia*. Martin 2009.

Summary: SOME NOTES ON ICONOGRAPHY OF MEDIEVAL RELIGIOUS SEALS. Man has been accompanied by a seal from antiquity to the present. In the past the seal had several functions, the most important of which was to identify the owner, to make an agreement or to delegate someone to do so. The contribution follows the iconography of sealing images. We proceed here with the established typology of sealing image, which is tailored to the needs of medieval ecclesiastical seals. A huge one and one of the oldest is the group of portrait seals. They displayed a seal holder either alone or in typical activities such as celebration of the liturgy and the like. A large group consists of pictorial seals. These can be divided into four basic subgroups (hagiographical, topographical, material and showing the mythical creatures). Within these subgroups more particularly hagiographical seals are distinguished on the ground of who appears there ranging from God, through Virgin Mary up to the attributes of the saints. The third major group consists of armorial seals showing the coat of arms in many different variants. Probably the smallest group includes inscriptive seals, consisting only of a text. However, a large group consists of mixed seals, where we can meet the combination of a portrait, picture and coat of arms image in different variations. We have attempted to supply typical examples to all groups. Their task is to make the researcher familiar with the basic form of a seal he may encounter with in the documents of a religious provenance.



Obr. 1 Pečať arcibiskupa Hartvika (SEYLER, 1894)



Obr. 2 Pečať arcibiskupa Wichmanna (SEYLER, 1894)



Obr. 3 Pečať biskupa Henricha (1292 – 1297) (FREIDINGER, 1998)



Obr. 4 Pečať scholastika Sixta (KNAUZ, 1874)



Obr. 5 Pečať komuta Rádu nemeckých rytierov v Möwe (SEYLER, 1894)



Obr. 6 Pečať Johanitského konventu v Újudvare (JERNEY, 1855)



Obr. 7 Pečať Premonštrátskeho konventu v Csorne (TAKÁCS, 1992)



Obr. 8 Pečať prepošta Serafína (SEDLÁK, 1980)



Obr. 9 Pečať turčianskeho konventu (JERNEY, 1855)



Obr. 10 Pečať
M. de Cardono
(SEYLER, 1894)



Obr. 11 II. typ pečate
konventu v Hronskom
Beňadiku (KNAUZ, 1874)



Obr. 12 Menšia pečata'
Ostrihomskej kapituly
(KNAUZ, 1874)



Obr. 13 II. typ pečate
Páťkostolskej kapituly
(PRAY, 1805)



Obr. 14 Pečať kláštora
v Hillerslebene
(SEYLER, 1894)



Obr. 15 Pečať Špitála
sv. Štefana v Ostrihome
(KNAUZ, 1874)



Obr. 16 Pečať
Varadínskej kapituly
(BUNYITAY, 1883)



Obr. 17 Pečať Kapitulja
Sv. Ducha v Csázme
(TAKÁCS, 1992)



Obr. 18 Pečať Spišskej
kapitulja (JERNEY, 1855)



Obr. 19 III. typ pečate konventu v Hronskom Beňadiku (KNAUZ, 1874)



Obr. 20 III. typ pečate Páťkostolskej kapituly (PRAY, 1805)



Obr. 21 Pečať johanitskej komendy (VRTEL, 1994)



Obr. 22 I. typ pečate konventu v Hronskom Beňadiku (KNAUZ, 1874)



Obr. 23 Pečať konventu na Zobore (JERNEY, 1855)



Obr. 24 Pečať Bratislavskej kapituly (KNAUZ, 1874)



Obr. 25 Pečať priora Kanonikov sv. Hrobu (VRTEL, 1994)



Obr. 26 Pečať kláštora v Toplici (TAKÁCS, 1992)



Obr. 27 Menšia pečatať D. Vaškútiho (PÓR, 1897)



Obr. 28 Menšia pečať
J. Kanižaia
(ŠA Levoča, 1412)



Obr. 29 Pečať kanonika
Jána (ŠA Levoča, 1412)



Obr. 30 Pečať U. Dóciho
(Regnikolárny archív
Spišskej kapituly, 1486)



Obr. 31 Pečať
H. de Béoralda
(ROMAN, 1912)



Obr. 32 Pečať arcibiskupa
Čanáda (KANDRA, 1893)



Obr. 33 Pečať prepošta
Pavla (ŠA Levoča, 1313)



Obr. 34 Pečať J. Kanižaia
(BODOR, 1984)



Obr. 35 Pečať M. Sečéniho
(KANDRA, 1893)



Obr. 36 Pečať H. Dauphina
(ROMAN, 1912)